

theater

Ivo van Hove . Toneelgroep Amsterdam

True Love van Charles Mee

di 11, wo 12, do 13, vr 14, za 15, ma 17, di 18,

wo 19 september 2001

20 uur . Podium Rode Zaal

de voorstelling duurt 2u15, zonder pauze

inleiding door dramaturg Bram De Sutter . vrijdag 14 september 2001
19.15 uur . Vergaderzaal

redactie programmaboekje deSingel
druk programmaboekje Tegendruk

gelieve uw GSM uit te schakelen!

Ivo van Hove . Toneelgroep Amsterdam
True Love van Charles L. Mee

assistentie regie Bert Edelenbos, Marjolein Polman,
Ietje Visser
assistentie decor Tjallien Walma van der Molen
stagiair decor Dries Verhoeven
productie Rosalie Mohr, Harm Witteveen
techniek Henk Bergsma (eerste inspicient), Hans
Boven, Niko Bovenberg, Joris Mittelmeijer,
Hans Pieksma, Peter Pieksma, Peter Zwart
kleedster Tineke Tillema
souffleur Robert Joosten
kap- en grimewerk uitgevoerd door Atelier Toneelgroep
Amsterdam o.l.v. Erik Sluys
decor uitgevoerd door Atelier Toneelgroep
Amsterdam o.l.v. Hans Reesen
kostuums uitgevoerd door Atelier Toneelgroep
Amsterdam o.l.v. Elianne van Dorp
lumiversum vervaardigd door Huib Nelissen decor- en
constructiewerken
met dank aan Kloosterboer decor, Aannemingsbedrijf
Markus, Medewerkers Holland Festival,
Arist Richartz, de kippen van dierenverhuur
De Ark, Jim de Groot
coproductie Toneelgroep Amsterdam, Holland Festival,
deSingel

regie Ivo van Hove
vertaling tekst Tom Kleijn
scenografie Jan Versweyveld
kostuums Wim van Vliet, Jan Versweyveld
muziek Marc Meulemans
choreografie Koen Augustijnen
dramaturgie Bram De Sutter, Dirkje Houtman

spel
Edward Maarten Claeysens
Polly Janni Goslinga
Jim Mimoun Oaïssa
Phil Jorre Vandenbussche
Bonnie Gunilla Verbeke
Shirley Barbara Pouwels
George Roeland Fernhout
Red Dicks Fred Goessens
Alicia Karina Smulders
Richard Kees Hulst

Radio talkshow
presentatrice Catherine Keyl
eerste gast Hugo Koolschijn
tweede gast Lineke Rijxman
vrouw met lage stem Kitty Courbois
derde gast Pierre Bokma

*Het werk van Charles L. Mee wordt mede mogelijk gemaakt door de steun van Richard
B. Fischer en Jeanne Donovan Fischer.*

SHIRLEY

Veel mensen denken dat ze recht hebben op geluk.

Dat heb ik nooit gedacht.

Ik hoopte altijd op geluk

maar ik dacht nooit dat ik er recht op had.

Ik dacht dat geluk iets was wat ik voor mezelf moest maken,

niet zoiets als manna dat uit de hemel valt.

Fragment uit 'True Love'

Zoeken naar liefde onder het puin van het leven gesprek met Ivo van Hove

Een dertienjarig meisje met zware psychische problemen wordt door drie mannen aangerand en bijna verkracht. Terwijl hij meer en meer van slag raakt, vertelt een jongeman hoe hij als kind door zijn vader seksueel is misbruikt. Een jonge puriteinse stiefzoon, die van seks walgt als gevolg van een eerste slechte ervaring, vindt bij zijn oudere stiefmoeder een vorm van welgemeende liefde. Deze en nog andere aangrijpende gebeurtenissen doen zich voor in 'True Love'. In een regie van Ivo van Hove gaat dit stuk uit 2000 van de Amerikaanse schrijver Charles Mee (1938) tijdens het Holland Festival in wereldpremière. Het oorspronkelijke gegeven is gesitueerd in een klein Amerikaans stadje, dat door de wegtrekkende industrie aan het verpauperen is. Met de hunkering naar zelfrespect en oprechte liefde als balsem tegen de pijn van hun eenzaamheid geven verschillende bewoners hun intiemste gevoelens bloot. Ivo van Hove benadrukt de universele en intermenselijke betekenis van het stuk door de voorstelling op een onbestemde locatie uit te beelden. Gespeeld wordt er tussen en midden in het publiek, dat op her en der gegroepede losse en gefiguurzaagde lange banken zit. De bedoeling is de toeschouwers in een soort van openbare ruimte zo optimaal mogelijk te betrekken bij wat er gebeurt. Diverse genres liefdesliedjes moeten de sentimenten meehelpen oproepen. Op bepaalde momenten geven de personages in dansante bewegingen uitdrukking aan hun emoties. De dansen zijn doelbewust niet allemaal even soepel, maar dat past precies in de opzet om spontaniteit en eerlijkheid te suggereren bij deze ontlasting van gevoelens. Ondanks de verschrikkelijke toestanden en getuigenissen benadrukt Ivo van Hove na een repetitie dat 'True Love' veel "vitaliteit en levensvreugde" in zich draagt. (...)

© Chris van der Burght

POLLY Ik mis mijn man. Ik mis hoe hij me vasthoudt bij het slapen 's nachts zijn armen om me heen zijn buik tegen mijn rug gedrukt zijn gezicht verscholen in mijn haar en als ik me omdraai in mijn slaap draai ik me in zijn omhelzing zijn armen nog steeds om me heen mijn hoofd tegen zijn schouder zijn been tussen mijn benen. Voor hem is liefde

Ivo van Hove licht toe dat Charles Mee met 'True Love' de grenzen aftast van wat nog toelaatbaar en volstrekt ontoelaatbaar is. Tevens laat hij zien hoe complex het begrip 'ware liefde' is. Op een dermate gedurfde en vergaande manier dat het stuk ontegenzeggelijk discussies zal uitlokken. Soms met de kracht van een provocatie poogt Charles Mee vooroordelen en rechtlijnig denken te doorbreken. Ivo van Hove: "Enkele van die verhalen gaan over incest, maar bij sommige daarvan probeert hij tegen de heersende opvatting in duidelijk te maken dat incest niet perse catastrofaal hoeft te zijn, maar dat het naar een of ander variant van liefde kan leiden. Om paradoxaal in de volgende scènes mensen te tonen met onuitwisbare en niet meer te helen littekens als gevolg van verwondingen aan het leven. Er wordt dus niks vergoelijkt. Niemand van ons leidt een leven zonder littekens. Toch blijven we op zoek gaan naar geluk en naar 'true love'." Cruciaal acht Ivo van Hove dit citaat uit het stuk: "Veel mensen denken dat ze recht hebben op geluk. (...) Geluk is iets wat jezelf moet maken". Anderzijds is Ivo van Hove het volkomen met Charles Mee eens, dat "we niet in staat zijn over het geluk of ongeluk van iemand anders te oordelen, hoewel we dat zo graag doen. We vergeten wel eens dat ware liefde zich overal kan manifesteren, zelfs in verhoudingen die wij als verwerpelijk of als te extreem afwijzen. Terwijl wij allemaal wel een 'kinky' kant in ons hebben; wij hebben allemaal wel eens afwijkende seksuele verlangens die in dit stuk niet zouden misstaan." Gevraagd naar zijn morele opvattingen ten aanzien van seks en liefde zegt Ivo van Hove: "Ik ben op dat vlak amoreel, maar pas op niet immoreel. Ten opzichte van dit haast plotloos stuk ben ik tijdens het regisseren deel geworden van al die mensen. Ik ben deel van dat kleine meisje, van de verkrachter, van iedereen. Ik ben deel van dat verdriet, van hun momenten van geluk. Daarvoor dient dit stuk: het husselt dit allemaal door elkaar. Het laat de duistere kanten van het leven zien, maar ook de vitale." "Ik houd van dit soort toneel, dat ver-

bedrijven het belangrijkste dat er bestaat, voor mij, vastgehouden worden. Een rijpe man - niet een jongen, niet een geile jonge man die nog niet weet wie hij is of wie jij bent of hoe hij samen moet zijn met een ander - die je in de palm van zijn hand houdt die je beschermt die weet dat je thuis bent als hij je vasthoudt. Je denkt dat een heleboel man-

scheidene gemoedstoestanden veroorzaakt die eigenlijk ook heel dicht bij mij liggen en die niet met een sluitende psychologie zijn te bevatten. Ik vind het heel moeilijk om het leven freudiaans te verklaren. Dit stuk heeft een anti-freudiaanse kijk op gedragingen. Het laat zien dat handelingen en reacties van mensen multi-uitlegbaar zijn. Charles Mee is een echte behaviorist. Met hem geloof ik dat behalve ouderlijke afkomst ook alle persoonlijke ervaringen mede bepalend zijn voor wie of wat je bent. Ondanks overeenkomstige karaktertrekken ben ik iets heel anders geworden dan mijn broer. Dit is een optimistische kijk op het leven: dat je als mens niet gedetermineerd bent." "Charles Mee weet dat het leven een puinhoop is. Met hem ben ik ervan overtuigd, dat liefde altijd met kwetsuren en gebreken gepaard gaat, waardoor we in de kern allemaal erg eenzaam zijn. Het zij zo, als die liefde maar een vitaliteit blijft behouden." (...)

Het stuk schrijft het niet als zodanig voor, maar in de encenering van Ivo van Hove scharrelen er een paar levende kippen tussen spelers en publiek rond. "Ik kan er rationeel niet over spreken. Instinctief heb ik gevoeld dat ze er moeten zijn. Ik heb wel vaker in mijn regies dieren op het toneel gebracht. Dieren hebben iets menselijks. Wat doen deze kippen: ze zoeken mekaar op en gaan dan bij elkaar staan en voelen zich ok. Net als mensen dus. Het is niet erg, dat sommige toeschouwers er misschien door afgeleid worden. De voorstelling is bewust zo gemaakt, dat je niet al die tijd bij de les hoeft te blijven, of te weten wie wat zegt. Je mag je eigen fantasie de vrije loop laten, je aan de muziek overgeven, en op diverse manieren betrokken raken bij het stuk."

Max Smith

Uit: Holland Festivalkrant, 6 juni 2001

nen slecht zijn of ongevoelig of koud maar in werkelijkheid lijden ze alleen onder het gemis aan aanraking. Weet je, aanraken is net zo belangrijk voor menselijke wezens als eten. Babies kwijnen soms weg en sterven als ze niet aangeraakt worden. Die verhalen ken je van de televisie. Maar mannen, tegenwoordig, mannen zijn opgevoed om hard te

RED DICKS

*Als je man van grijs houdt
weet hij vast en zeker niet goed wat hij wil.
Geel, dan is hij eerder passief,
misschien homo, weet je,
dat hoeft niet per se,
zou gewoon kunnen.
Je roze man is een fladderaar
en een flirt.
Maar rood:
een man die van rood houdt raakt makkelijk opgewonden
hij houdt van seks op alle mogelijke manieren
hij is geheid een beest in bed.*

Fragment uit 'True Love'

Normaal is erger dan smakeloos gesprek met toneelacteur Charles Mee

Ze kennen elkaar uit New York, toen Ivo van Hove daar regisseerde. Mee zag van Hoves encenering van 'A Streetcar named Desire', het mooiste dat hij ooit had gezien. "Ik was zo onder de indruk dat ik na afloop aan de theaterdirecteur vroeg of hij me voor wilde stellen aan Ivo van Hove. Ik heb hem verteld dat ik dolgraag een keer met hem zou werken. Wanneer en waar hij maar wilde." De directeur van het theater waar van Hove toen werkte, gaf hem een kopie van 'True Love', om het uit te brengen in de New York Theatre Workshop. Maar "dat is er nooit van gekomen". Mee kent het Nederlandse en Vlaamse theater. Hij ziet alles wat naar New York komt, en zelf reist hij regelmatig naar Europa. 'Alice in Bed', van Hoves Holland Festival- productie van vorig jaar, vond hij 'heartbreaking'. "Na afloop reserveerde ik meteen opnieuw voor de volgende avond." Maar ook Alain Platel met 'Iets op Bach' vond hij geweldig. Voorstellingen van Wim Vandekeybus, Jan Fabre, Jan Lauwers. "Dit is het theater van de toekomst, bevrijd van het psychologisch realisme waar het Amerikaanse theater nog altijd vanuit gaat. Dit is associatief theater, vol beelden, beweging. Al het grote theater komt nu hier vandaan. Als ik de baas was van de wereld zou ik alle theaters aan deze mensen geven."

Van dat plotselinge verzoek van TGA om zijn stuk uit te voeren, was hij niet ondersteboven. Alle belangrijke dingen in zijn leven gebeurden opeens, van de ene op de andere dag. Neem zijn polio. Hij was vijftien en bereidde zich voor op een carrière als voetballer, toen hij kinderverlamming kreeg en maandenlang onbeweeglijk op bed lag. "Ineens was ik een outsider, een abnormaal iemand, ik hoorde nergens meer bij." Daarom is hij onophoudelijk doende het begrip 'normaal' op te rekken. "Het normale verstikt

me, het leven wordt teruggebracht tot een fantasieloos, doorsnee bestaan. Wie dat zogenaamd normale voor waar houdt, is slecht toegerust om het leven te leiden, het te begrijpen en te weten hoe je moet functioneren in de wereld. Wat doorgaat voor normaal is erger dan smakeloos, voor mij is het levensbedreigend."

In 'True Love' toont Mee allerlei afwijkende vormen van liefde. Het verhaal is gebaseerd op de Griekse tragedie 'Hippolytos' van Euripides, waarnaar 'Phaedra' van Racine ook is gemodelleerd. Een vooraanstaande vrouw wordt hopeloos verliefd op haar stiefzoon. Zo wanhopig dat ze zelfmoord pleegt omdat zo'n verhouding als onmogelijk wordt beschouwd. Bij Mee heet die vrouw Polly. Ze wacht met haar stiefzoon op zijn vader, haar echtgenoot, op een verlaten plek, tussen een diffuus groepje mensen met verhalen die aantonen dat ze lak hebben aan taboes en maatschappelijke codes. In die ongeremde omgeving laat ook Polly zich gaan: ze geeft toe aan de liefde en de lust.

"Voor Amerikaanse begrippen is het een angstaanjagend stuk omdat het allerlei vormen van seksualiteit aan de orde stelt. Maar ik vraag juist begrip voor al die soorten van liefde. De manier waarop mensen liefhebben, hoeft niet onze manier te zijn, maar daarom hoeven we het nog niet te veroordelen. Ware liefde omvat een veel breder scala dan nu gangbaar is." In Amerika ligt dat moeilijk. "Ook daarom is het nog steeds niet in New York gespeeld."

Mee houdt niet van de dooddoeners waarmee personages zich op het toneel vaak tot elkaar richten: wil je thee, wat heb je vanavond gedaan of waarom heb je me verlaten. Hij denkt dat mensen in werkelijkheid interessantere dingen tegen elkaar zeggen. "Een mens is niet alleen gevormd door het gezin waar hij opgroeide of door zijn ouders, de hele cultuur speelt mee. We lezen toch? Over geschiedenis, filosofie? We vertellen elkaar toch steeds wat we hebben gezien of gehoord? Waarom zouden mensen dat niet doen in toneelstukken?"

Meestal baseert hij zijn stukken op klassiekers. Griekse tragedies, Brecht. Met de Griekse filosofie raakte hij al jong vertrouwd. Toen

zijn en onafhankelijk en hebben geleerd aanraking te vermijden. En veel mannen worden eigenlijk alleen aangeraakt als ze de liefde bedrijven met hun vrouwen. En dus wordt hun hunkering om aangeraakt te worden steeds groter, daarom raakt een man soms zelfs een kind op de verkeerde manier aan maar als hij het doet kan het hem niet kwalijk geno-

men worden. Of het kan hem wel kwalijk genomen worden maar ik begrijp precies hoe hij zich voelt. Het is zoals ze zeggen soms hoor je mensen praten op de radio : soms ziet een vrouw iemand, dan denkt ze : Oh. Oh. Ik zou me voor kunnen stellen dat ik me tot hem aangetrokken voel. Maar nee. Je houdt jezelf tegen want je denkt : dit betekent het

hij in het ziekenhuis lag, gaf een leraar hem Plato's 'Symposium'. "Ik had nooit iets anders dan stripboeken gelezen, maar toen ik het ziekenhuis verliet, had ik alles van Plato gelezen. Ik vrat het. Alles wat hij schrijft is in dialoog, het gaat altijd over tegenstrijdige ideeën en passies. Daar zat ik op dat moment zelf middenin. Ik herkende alles, dit ging over mijn eigen leven."

Hij ontdekte dat schrijven over de sport waar hij zelf ooit in uitblonk ook bevredigend was. "Ik vond het leuk om een zin te bedenken die net zo goed werkte als een schot op doel. Dit kon ik doen met mijn hoofd en daarmee kon ik net zo goed zijn als een ander. Misschien zelfs beter." Tegen zijn vrienden zei hij soms dat hij schrijver wilde worden. Zij vroegen wat hij dan wel te vertellen had. "Jaren later heb ik me gerealiseerd dat je niet schrijft om iets te zeggen, maar om iets te ontdekken."

Hij studeerde in Harvard literatuur en geschiedenis en raakte betrokken bij de anti-Vietnam-beweging. Hij schreef politieke statements en boeken over politiek en politieke geschiedenis. Met die geschiedenis heeft hij inmiddels afgerekend. "Dat was een vergissing. Ik was gedwongen tot puur rationele statements over de wereld, terwijl ik de waarheid wilde beschrijven. En die waarheid dwong me juist om te huilen en het uit te schreeuwen. Dat voelde totaal onwaarachtig. In het theater kun je praten over het leven, over politiek, geschiedenis, filosofie, maar je kunt tegelijkertijd huilen en schreeuwen. Dat is heel wat waarachtiger."

Nu leidt hij het leven dat hij zich steeds wenste. Schrijven voor het toneel. Het probleem was altijd dat hij met iets anders zijn geld moest verdienen. Tot hij een oude vriend benaderde, die steenrijk was geworden van zijn beleggingen. "Ik stelde hem voor om samen een 'playwriting company' te beginnen. Hij zou het geld voor zijn rekening nemen, ik de stukken. En hij zei ja. Nog steeds is hij blij dat hij dit kan doen."

Hij haalt zijn teksten uit geschiedenisboeken, filosofische verhandelingen, tijdschriften, talkshows. "Een beetje zoals Max Ernst deed toen hij collages maakte na de Eerste Wereldoorlog. Hij nam

materiaal uit de wereld om hem heen en rangschikte dat op een nieuwe manier, waardoor het een andere betekenis kreeg." 'True Love' bevat onder meer citaten uit de brieven van Simone de Beauvoir, van Andy Warhol, Wilhelm Reich, Valerie Solanas en teksten die hij van internet plukt. "Als ik schrijf ben ik omringd door tijdschriften, boeken, biografieën. Mijn toneelfiguren leg ik van alles in de mond: ik put uit dagboeken, memoires, ervaringen uit mijn eigen leven, dromen van de vrouw met wie ik leef, gesprekken met mijn dochters. Uit die teksten komt dan een personage tevoorschijn: de woorden creëren de mens."

Momenteel worden zijn stukken in Amerika volop gespeeld. 'Big love' (Mee's variant op Aeschylus' 'Smekelingen') reist rond, in een andere regie wordt het gespeeld in Seattle, Washington en Austin. 'First Love' staat deze herfst in New York, 'Bacchae' en 'Orestes' volgen in juni. Allemaal in kleine theaters. Zijn nieuwste stuk over Robert Rauschenberg is net in première gegaan in Louisville en reist nu door het land. En intussen schrijft hij.

Hij heeft een gulden regel om zich te beschermen tegen kritieken: "Als er een nieuw stuk uitkomt, dan ben ik alweer aan het volgende bezig. Anders kunnen de reacties je zo verlammen dat je niet opnieuw kunt beginnen."

Net als in de jaren zeventig hoopt hij nog steeds op een betere wereld, al vindt hij de denkbeelden van destijds naïef. Maar moralisme vermijdt hij. "Ik creëer hoogstens een gevoel van compassie, van tolerantie. Ik wil een fantasiewereld scheppen waarin mensen zich op een bepaalde manier gedragen, op een menselijke manier. Als je dat als toeschouwer na afloop meeneemt de wereld in, dan gebeurt er misschien wat." Kunst is geen substituut voor moraal of discipline. "Kunst moet tonen hoe het is als de fantasie vrij is, zonder beperkingen. Als kunst niet laat zien waar een menselijk wezen toe in staat is, waar anders kun je dat dan opsteken?"

Marian Buijs

Uit: De Volkskrant, 7 juni 2001

een beschaafd mens te zijn. Niet zomaar een schepsel onderworpen aan een of andere drift maar dat je, als getrouwde vrouw, een andere keuze hebt gemaakt uit eigen vrije wil. Bijvoorbeeld, je zou kunnen zeggen, wat het is met incest, de reden waarom incest het enige ding is dat overal in elke samenleving verboden is - is dat het verbod op incest

de stap is waarmee mensen de overgang maken van natuur naar cultuur. Want dit is wat het is om menselijk te zijn, die stap maken: want het menselijke wezen is het dier dat menselijk is geworden. En hoe kwam dat? Doordat het zijn dierlijke behoeften ontken- de. Het menselijke wezen is het enige dier dat zelfs bij het verlaten van de natuur de spo-

JIM

*Weet je
ik denk dat een man als hij thuiskomt
het liefst een beetje tijd voor zichzelf wil hebben
zoals een hond die eerst rondjes draait op het kleed voordat hij gaat
liggen
gewoon een beetje ruimte om te wennen
om zijn post te lezen, om te kijken wat voor wedstrijd er op tv is*

PHIL

*Ik weet het niet.
Als een man thuiskomt
is het eerste dat hij voelt spanning.
Hij denkt, goed:
ik weet weer waar ik ben
thuis, dit is waar het vrouwtjesdier altijd de regels bepaalt.
Waar de regels elk moment anders kunnen zijn
zonder aankondiging vooraf.
Waar een mannetjesdier onmogelijk alle regels kan kennen.
Waar, als het vrouwtjesdier ook maar vermoedt dat het mannetjesdier
alle regels kent,
ze onmiddellijk alle regels moet veranderen.
Waar het vrouwtjesdier nooit ongelijk heeft.
Waar, als het vrouwtjesdier ongelijk heeft,
dit te danken is aan een misverstand
dat het rechtstreekse gevolg is
van iets wat het mannetjesdier verkeerd heeft gedaan of gezegd.
Waar het vrouwtjesdier elk moment van gedachten kan veranderen.
Waar het mannetjesdier nooit van gedachten moet veranderen
zonder de expliciete schriftelijke toestemming van het vrouwtjesdier.
Waar het vrouwtjesdier alle recht heeft om op elk moment kwaad te
worden of zich te ergeren.
Waar het mannetjesdier te allen tijde kalm moet blijven
tenzij het vrouwtjesdier wil dat hij kwaad is en/of zich ergert.
Waar het mannetjesdier verondersteld is te allen tijde gedachten te lezen.
Waar als het vrouwtjesdier PMS heeft alle regels nietig zijn verklaard.
Waar het vrouwtjesdier klaar is wanneer ze klaar is.
Waar het mannetjesdier te allen tijde klaar moet zijn.
Waar het mannetjesdier, dat zich niet aan de regels houdt,
de druk niet aankan, gebrek aan ruggengraat heeft
en een slapjanus is.*

© Chris van der Burch

Fragment uit 'True Love'

I WILL ALWAYS LOVE YOU

*If I should stay
Well, I would only be in your way
And so I'll go, and yet I know
That I'll think of you each step of my way
And I will always love you
I will always love you
Bitter-sweet memories
That's all I have, and all I'm taking with me
Good-bye, oh, please don't cry
'Cause we both know that I'm not
What you need
I will always love you
I will always love you
And I hope life, will treat you kind
And I hope that you have all
That you ever dreamed of
Oh, I do wish you joy
And I wish you happiness
But above all this
I wish you love
I love you, I will always love
I, I will always, always love you
I will always love you
I will always love you
I will always love you*

© Chris van der Burght

Dolly Parton

Het wrede universum van Ivo van Hove

“Heeft jouw vader ooit naaktfoto’s van je gemaakt?” vraagt de ene acteur aan de andere. “Wat?”, reageert Roeland Fernhout verbaasd, waarop Jorre Vandenbussche de vraag kalmpjes herhaalt. De acteurs bevinden zich midden in de enorme Zuiveringshal op het Amsterdamse Westergasfabriekterrein, omgeven door een wirwar van bankjes waar straks het publiek op zal zitten. Ze spelen Phil en George uit ‘True Love’. En Phil vertelt in deze scène aan George over de heel speciale manier waarop zijn vader hem vroeger masseerde. Het is de eerste keer dat ze deze scène echt spelen, en de acteurs zijn nog niet uitgesproken of van Hove is bij ze. “Jij hebt dat nog nooit verteld”, zegt de regisseur tegen Jorre Vandenbussche over de bekentenis van Phil. “Het is een onverwerkte herinnering die heel je gevoelsleven overhoop haalt.” En in één adem geeft van Hove zijn acteur een extreme opdracht. “Je krijgt een soort spasmen,” suggereert hij met zijn hand op zijn eigen buik, om aan te geven waar in het acteurslichaam die spasmen moeten beginnen. “Alsof je aan vallende ziekte lijdt.”

Uit de manier waarop van Hove de opdracht geeft, spreekt de autoritaire charme waarmee de festivaldirecteur-toneelbaas-regisseur de mensen voor zich inneemt. Doordringende blik maar verlegen lachje, zachte stem maar precieze woordkeus. Deze man weet zijn langetermijnstrategieën te verhullen achter de passie waarmee hij ieder moment, ieder gesprek, elke stap in een werkproces belangrijk maakt. Maar de wolk van irritatie die zijn gezicht plotseling kan verduisteren, vertelt ook dat hij geen seconde van zijn kostbare tijd wil verspillen. “Allez, dat is toch herkenbaar!” roept hij verontwaardigd uit als spelers een gewelddaad uit het heftige stuk van Charles Mee niet helemaal kunnen plaatsen. En als spe-

lers die even geen tekst hebben, tussen de bankjes wat stille ontmoetingen improviseren, zegt van Hove liever naar huis te gaan. “Te veel situatietjes, dat is boring.”

Nee, “situatietjes” kom je op het toneel van Ivo van Hove niet veel tegen. Hoe precies hij ook is in het volgen van een toneeltekst, de scènes worden ontdaan van alle illustratieve handelingen. In Tennessee Williams’ ‘A Streetcar Named Desire’, sjouwt Blanche met een koffer vol liefdesbrieven rond. In Ivo van Hoves ‘De tramlijn die verlangen heet’, was die koffer er alleen in de woorden van de acteurs. “Eens even bekijken,” gromde Johan van Assche in zijn rol van Stanley Kowalski, terwijl hij in de lege schoot van Chris Nietvelt graaide. Er waren geen liefdesbrieven om te bezoedelen, dus vergreep hij zich meteen maar aan de borsten van Blanche.

Verwacht bij van Hove niet de pruiken en buiken waar Theu Boermans zijn acteurs mee uitdost. Kostuums zijn bij van Hove vaak simpelweg elegante kleding: een mooi maatpak, een avondjurk die vaag herinnert aan het tijdperk waarin het stuk speelt. Willem Nijholt als de koninklijke vader van Hamlet droeg bij van Hove een chic, knalrood overhemd met een dito broek. De persoonlijkheid van Nijholt, zijn positie in het stuk en zijn manier van spreken deden de rest. “Er bestaan geen personages,” zei van Hove ooit in een interview. Acteurs die te veel houvast zoeken in de achtergrond en psyche van de figuur die zij spelen, zijn bij hem aan het verkeerde adres. Hoe degelijk hij zijn toneelstukken dramaturgisch ook voorbereidt, bij het repeteren brengt hij iedere scène terug tot een confrontatie tussen spelers (lichamen). De schetsmatige ont-hulling van Phil uit ‘True Love’ weet van Hove met een paar aanwijzingen tot een spannende scène te kneden. Vandenbussches lichaam schokt terwijl hij zijn bekentenis doet, maar pas nadat Fernhout hem, in opdracht van de regisseur, in zijn kruis heeft gegrepen. Zo krijgt de luisteraar een vreemde macht over de verteller. En zo maakt van Hove het spreken tot een fysieke daad.

ren ervan uitwist. Omdat het ons spijt dat we van leven afkomstig zijn, van vlees, van heel die warme, bloederige rotzooi. We schamen ons voor de natuur waar we vandaan komen. Bijvoorbeeld, bijvoorbeeld, niemand zou zeggen dat uitwerpselen een substantie zijn zoals elke andere, ofschoon het voor dieren precies dat is wat het is; en sommige van

die dieren eten gewoon uitwerpselen omdat het voor hen niets uitmaakt; ze denken gewoon niet dat het iets bijzonders is of iets anders dan andere natuurlijke elementen; en die dieren, die absoluut geen uitwerpselen eten geven toch geen blijk van een bijzondere afkeer ervan. Maar de schaamte die mensen voelen voor hun uitscheidingsope-

Je zou het bijna vergeten door alle gevestigde festivals, gezelschappen en kunstenaars waar van Hove zich mee verbindt, maar de oorsprong van zijn theaterwerk ligt bij ruwe performances. In Belgische havenloodsen en verlaten fabrieken liet bij begin jaren tachtig acteurs dansen, vechten en playbacken. De man die nu bekendstaat om de zorgvuldigheid waarmee hij teksten ensce-neert, veroverde eerst het lichaam en daarna pas de toneellitera-tuur. "Ik had toen nog geen taal", zou van Hove tien jaar later in een interview verklaren. "Mijn taal bestond uit kreten en muziek. Nu kan ik me beter uitdrukken." Hij zei dat in 1994, toen hij zijn indrukwekkende 'Caligula' nog moest maken, en zijn duistere 'Romeo en Julia', en theatrale meesterwerken als 'Koppen', 'India Song' en 'De tramlijn die verlangen heet'. In de tien jaar dat hij Het Zuidelijk Toneel leidde zou van Hove zijn 'taal' perfectioneren en verfijnen. De teksten die van Hove ter hand nam, getuigden van zijn verlangen om zich te meten aan de officiële toneelgeschiede-nis. Bij de motivatie van 'The Massacre at Paris', het eerste stuk dat hij bij Toneelgroep Amsterdam regisseerde, lag de nadruk op de inhoudelijke kwaliteiten van de nog onbekende tekst. Maar mis-schien had deze voorstelling het beter gedaan als performance in een verlaten fabriek. Dan had het publiek niet vergeefs houvast gezocht bij de woorden die de acteurs in hun Walter van Beirendonck-pakjes tussen het instrumentarium van Harry de Wit stonden uit te spuwen. Misschien bestond deze voorstelling wel net zo veel uit "kretten en muziek" als van Hoves vroegste werk.

Arm Amsterdams schouwburgpubliek. Is Gerardjan Rijnders met zijn grillige experimenteerdrijf eindelijk verdwenen, krijgt het Eerste Toneelgezelschap van Nederland een artistiek leider die stiekem nog veel subversiever is. Stiekem, want op het eerste gezicht zijn de voorstellingen van Ivo van Hove oog- en oorstrelend, en bieden ze veel meer ruimte voor spectaculair acteerwerk. Maar onder dat glanzende oppervlak schuilt een kilheid die de toeschouwers nog meer aan het wankelen kan brengen dan zo'n verwarrend

ningen getuigt van de scheiding tussen menselijke wezens en natuur en het is ook duidelijk, dat niets zal verhinderen dat deze schaamte ook zal gelden voor de dichtstbijzijnde genitaliën. Dat is de menselijke natuur. We willen er niets over horen. We willen graag dat dingen mooi zijn. We willen graag dat die dingen vol warm menselijk medeleven zijn,

montagestuk van Gerardjan Rijnders. Van Hoves allereerste pro-ducties gingen al over mensen die opgesloten zijn in zichzelf. Mensen die in een poging uit hun benauwenis te ontsnappen, morele of fysieke grenzen overschrijden. In 'Imitatie S' (1986) probeerden een man en een vrouw in chique uitgaanskledij elkaar te bereiken: op rolschaatsen, met balletposes, of door elkaar, naar voorbeeld van het fysieke theater van Jan Fabre, in het gezicht te slaan. De figuren uit 'True Love' die van Hove momenteel op het toneel zet, maken eigenlijk net zulke rare sprongen in hun pogingen om elkaar te benaderen. Alleen zit die grensoverschrijding nu ook in hun woorden, in de choquerende verhalen die Charles Mee hen laat vertellen over bizarre seksuele praktijken en incestueuze ervaringen. Verhalen waarmee de figuren zich blootgeven, en waarmee ze anderen van zich afstoten. "Neem maar afstand", zegt van Hove op de repetitie tegen Roeland Fernhout nadat hij de onthulling van Phil op gang heeft gebracht. En terwijl Phil zijn hart uitstort bij George, loopt deze achteruit van hem weg zodat beide mannen even eenzaam eindigen. Die eenzaamheid is fundamen-teel voor het werk van van Hove. Het geeft al zijn personages, hoe wreed of verknipt ze ook zijn, iets kwetsbaars. Zelfs de moord-zuchtige heerser in 'Caligula' was te midden van zijn hofhouding ijselijk alleen. Overal waar Steven van Watermeulen liep, werd hij gevolgd door een cameraploeg, die zijn gezicht voortdurend op een gigantisch beeldscherm projecteerde. Dat bracht Caligula dicht bij het publiek, maar het isoleerde hem ook van zijn omgeving. Van Hove gebruikt wel vaker technische middelen voor dezelfde spanning tussen intimiteit en afstand. De zendmicrofoons die hij veel gebruikt, brengt de stemmen van de acteurs naderbij. Zijn spelers kunnen op een hoekje van het grote toneel staan fluisteren. Ze hoeven niet hun stemmen te verheffen om ook de achterste schouwburgrijen te bereiken. Dat is een bevrijding, maar bij van Hove heeft het ook tot gevolg dat de spelers meer verzonken zijn in zichzelf. Bij 'India Song' van Marguerite Duras waren de stemmen zelfs helemaal bij de acteurs weggehaald. Ze stonden op een

vol gevoel, ziel, we willen niet over uitwerpselen praten tenzij we het in de een of andere menselijke, psychische context kunnen plaatsen zodat het niet gewoon pornografie is! En er kan niets afschuwlijker zijn voor een vrouw dan de liefde die ze voelt voor iemand die ze niet kan weerstaan - want dan weet ze dat ze opeens, hoezeer tegen haar zin ook,

geluidsband en werden afgespeeld op twee boxen die boven de hoofden van de spelers ronddraaiden aan een gigantische ventilator. Een prachtig dromerig effect, die wegebbende en terugkomende stemmen. De “Zij” uit ‘India Song’ stond steeds onder die ventilator, in het centrum van een cirkelvormige toneel, waar mannen haar ten dans vroegen of aan haar voeten knielden. Maar als Chris Nietvelt danste, maakte haar lichaam nooit echt contact. Ze hield haar armen werktuiglijk in de juiste houding, en dat bleef zo als de dans was afgelopen en de partner was verdwenen.

Kleine figuurtjes in een zee van ruimte, dat beeld weet van Hoves vaste licht- en decorontwerper Jan Versweyveld iedere voorstelling op een andere manier op te roepen. De monumentale decors van Versweyveld bieden niemand bescherming, en ondergraven ieder begrip van privacy. De verschillende locaties waar de stukken zich afspelen, zijn hoogstens afgebakend met lichtvlakken op de vloer. De slaapkamer, de woonkamer en de stal van de boerenfamilie in ‘Het begeren onder de olmen’ waren één weidse ruimte met uiterst links een bed, uiterst rechts een tafel en daaromheen een stuk of acht levende koeien. De knecht uit het toneelstuk van Eugene O’Neill moest hier wel kijken naar de vrijpartij van de boer met zijn te jonge vrouw. Bij ‘Koppen’ stonden de bedden van de kibbelende (echt)paren zelfs midden tussen de toeschouwers, die ook op bedden lagen. Dat was niet zo knus als het klinkt. Je lag soms met drie man op een tweepersoonsbed. De acteurs spraken met elkaar vanuit onverwachte plekken in de onoverzichtelijke speelruimte, zodat iedereen lag te draaien op die bedden. Als toeschouwer was je bezig met het stuk, maar minstens zoveel met het zweterige lichaam van je onbekende bedbuurman. Er was hier sprake van een overdosis aan intimiteit. Als de acteurs op het bed naast je belandden, zat je veel te dicht op ze. Zoals ook het licht en het geluid (gemanipuleerd door Harry de Wit) te schel was, alsof we allemaal een kater hadden. Ook bij ‘True Love’ zullen de bankjes waartussen gespeeld wordt, niet leiden tot een collectieve knus-

onderworpen is aan de oncontroleerbare, willekeurige opwindings van pure dierlijke seks. En daarom zoeken we natuurlijk het huwelijk op waar we seks kunnen hebben en tegelijkertijd seks kunnen afwijzen - met andere mannen dan onze mannen en soms, zelfs, met onze mannen ook - want niets is normaler dan de onschuldige liefde die een vrouw

heid, maar eerder tot frictie en ongemak. Van Hove is er niet op uit om de mensen onder te dompelen in een warm bad van gemeenschappelijkheid. In zijn universum zijn de toeschouwers net zo alleen als de personages. In de open speelruimten van Versweyveld komen de figuren uit van Hoves voorstellingen veel te veel over elkaar te weten. Chris Nietvelt en Warre Borgmans speelden de intieme bedscène van het jonge echtpaar uit ‘Rijkemanshuis’ op de kale vloer. De dominante moeder des huizes kon hier gewoon binnen lopen voor het gesprek met haar schoondochter dat ze in de volgende scène zou hebben. “Ik ben blij je te zien, Sarah,” sprak Katelijne Damen tegen Chris Nietvelt die aan haar voeten met haar zoon lag te vrijen. “Het genoeg is geheel aan mijn kant, mevrouw,” antwoordde Nietvelt, terwijl ze haar man bleef kussen. Een liefkozing die door de nabijheid van de schoonmoeder ineens morsig en provocatief was geworden. In de wereld van Ivo van Hove is er geen grens tussen ‘binnen’ en ‘buiten’, en dat geldt ook voor de psyche van het personage. De figuren in zijn wereld kunnen zich niet verbergen, en hebben ook niets te verbergen. Schaamtevolle herinneringen, diepe driften, opborrelende gedachten en fysieke impulsen, het komt allemaal ongecensureerd naar buiten. Maar de tragiek is dat al die openheid de mensen niet samenbrengt. Ze zijn nog het meeste ‘samen’ in de woeste dans-intermezzo’s die zo vaak van Hoves voorstellingen doorsnijden. Als het geluid de handeling overspoelt, zo hard dat je alleen nog onverstaanbaar schreeuwen hoort. Als het ritme alle lijven met dezelfde pompende hartslag in beweging brengt. Bevrijding vindt de mens alleen in de oertaal van Ivo van Hove: kreten en muziek.

Marijn van der Jagt

Uit: Vrij Nederland, 9 juni 2001

heeft voor een man, die ze rechtmatig liefheeft, het eindeloze gevoel van vrede en welzijn dat daaruit voortkomt het gevoel van fatsoen zodat ze eindelijk tot rust kan komen, en niet meer elke dag in angst hoeft te leven voor het beest dat diep in haar hart zit. Fragment uit ‘True Love’

POLLY

*Een vrouw heeft het graag wanneer je haar hele lichaam aanraakt
voordat ze de liefde bedrijft
want als ze echt opgewonden is
voelt haar hele lichaam als een penis.*

EDWARD

Echt waar?

POLLY

*Natuurlijk, als je de liefde bedrijft met een ervaren vrouw
weet ze bepaalde dingen waardoor je je meer op je gemak voelt
en nog een paar dingen die je lekker vindt
je kietelen met haar wimpers
op je wang en nek en buik
haar tepels over je borst en buik
en heupen wrijven
je mee in bad nemen
je helemaal
van boven naar onder inzepen
je een erotisch verhaal voorlezen in bad
en daarna
je mee naar bed nemen en je een massage geven
en je dan bij haar naar binnen leiden
zodat ze je voordat je het weet
zelf niets hebt gedaan
zacht, vast in haar houdt
ze kust je nek, je wang
houdt je vast
haar armen om je heen
je bent helemaal vergeten waar je bent
alles wat je voelt is
volledige liefde
veilig en warm
voor altijd*

Fragment uit 'True Love'